

TISHLARNING PATOLOGIK YEDIRILISHI: YOSHGA XOS KLINIK VA MORFOLOGIK O'ZGARISHLAR

Kilnik oldi fanlar kafedrası katta
o'qituvchisi Maksudova Pokiza Nosirovna
2-kurs talabasi Kurbanova Aziza Kuvandikovna
Kurbanovas.az@gmail.com

EMU University

Annotatsiya: Ushbu maqolada patalogik yedirilish jarayonining yosh davrlariga bog'liq holda kechishi, uning klinik ko'rinishlari, sabablari va oqibatlari tahlil qilinadi. Har bir yosh davrida organizmning fiziologik va morfologik xususiyatlari o'ziga xos bo'lib, bu patalogik yedirilishning rivojlanish mexanizmlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maqolada bolalik, o'smirlik, o'rta yosh hamda qarilik davrida patalogik yedirilishning etiologik omillari, klinik ko'rinishlari va profilaktik choralarining ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: patalogik yedirilish, yosh xususiyatlari, degenerativ jarayonlar, qarish, metabolik o'zgarishlar, klinik tahlil, profilaktika.

Abstract: This article analyzes the progression of the pathological wear process depending on age periods, its clinical manifestations, causes, and consequences. In each age period, the physiological and morphological characteristics of the organism are specific, which directly affects the mechanisms of development of pathological wear. The article highlights the etiological factors, clinical manifestations, and significance of preventive measures for pathological wear in childhood, adolescence, middle age, and old age.

Keywords: pathological wear, age characteristics, degenerative processes, aging, metabolic changes, clinical analysis, prevention.

Аннотация: В данной статье анализируется течение патологического процесса изнашивания в зависимости от возрастных периодов, его клинические

проявления, причины и последствия. В каждом возрастном периоде физиологические и морфологические особенности организма специфичны, что непосредственно влияет на механизмы развития патологического изнашивания. В статье освещены этиологические факторы, клинические проявления и значение профилактических мер патологического изнашивания в детском, подростковом, среднем и пожилом возрасте.

Ключевые слова: патологическое изнашивание, возрастные особенности, дегенеративные процессы, старение, метаболические изменения, клинический анализ, профилактика.

Kirish: Inson organizmi doimiy ravishda yangilanish va moslashuv jarayonida bo'ladi. To'qimalar va hujayralarda sodir bo'ladigan tabiiy almashinuv jarayoni normal sharoitda fiziologik me'yorda kechadi. Ammo turli ichki va tashqi omillar ta'sirida bu jarayon buzilib, **patalogik yedirilish** yuzaga keladi. Bu jarayon organizm to'qimalarining muddatidan oldin eskirishi, degenerativ o'zgarishlarning kuchayishi va funksional imkoniyatlarning kamayishi bilan tavsiflanadi.

Yedirilish jarayonining o'ziga xosligi shundaki, u har bir yosh davrida turlicha kechadi. Masalan, bolalik davrida yedirilish kam uchrasa-da, irsiy omillar tufayli erta patologiyalar yuzaga kelishi mumkin. O'smirlik davrida esa gormonal disbalans va tashqi muhit ta'siri muhim rol o'ynaydi. O'rta yoshda metabolik kasalliklar, noto'g'ri turmush tarzi va surunkali kasalliklar jarayonni kuchaytiradi, qarilikda esa fiziologik qarish patalogik yedirilishni yanada tezlashtiradi.

Shu sababli, patalogik yedirilishning yoshga bog'liq xususiyatlarini chuqur o'rganish tibbiyotda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu bilimlar asosida nafaqat kasalliklarni erta tashxislash va davolash, balki sog'lom qarish, umr davomiyligini uzaytirish va hayot sifatini yaxshilash imkoniyatlari ham kengayadi.

Asosiy qism: Bugungi kunda inson salomatligi va umr davomiyligiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri sifatida **patalogik yedirilish** jarayoni alohida ilmiy e'tiborni talab etmoqda. Aholining qarib borishi, turmush tarzidagi o'zgarishlar, ekologik muammolar, noto'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollikning kamayishi hamda

surunkali kasalliklarning ko'payishi bu jarayonni tezlashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

So'nggi yillarda dunyo miqyosida yosh davrlariga qarab degenerativ kasalliklarning erta paydo bo'lishi kuzatilmoqda. Masalan, ilgari faqat qarilik davriga xos bo'lgan yurak-qon tomir, suyak-mushak tizimi yoki asab tizimi bilan bog'liq o'zgarishlar hozirda o'rta yosh va hatto o'smirlik davrida ham uchramoqda. Bu esa sog'liqni saqlash tizimi uchun yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham demografik tarkibning o'zgarishi, aholining umr davomiyligining ortishi va surunkali kasalliklarning ko'pligi patalogik yedirilish muammosini dolzarb qiladi. Yoshga bog'liq xususiyatlarni chuqur o'rganish esa nafaqat tibbiy amaliyotda, balki profilaktika, sog'lom turmush tarzini shakllantirish va qarish jarayonini sekinlashtirish strategiyalarini ishlab chiqishda ham muhim ahamiyatga ega.

Shu sababli, patalogik yedirilishning yosh davrlariga qarab kechishini tahlil qilish, uni keltirib chiqaruvchi omillarni aniqlash va profilaktik choralarni belgilash bugungi kunning dolzarb ilmiy va amaliy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda **patalogik yedirilish jarayonining yoshga bog'liq kechishi** kompleks tarzda tahlil qilinadi va har bir yosh davriga xos etiologik hamda klinik xususiyatlari yoritib beriladi. Avvalgi tadqiqotlarda patalogik yedirilish ko'proq umumiy qarish jarayoni bilan bog'liq holda o'rganilgan bo'lsa, ushbu ishda uni **bolalik, o'smirlik, o'rta yosh va qarilik davrlarida turlicha kechishi** alohida ilmiy muammo sifatida ko'rib chiqiladi.

Shuningdek, ilmiy yangilik sifatida quyidagilarni qayd etish mumkin:

- Patalogik yedirilishning yosh davrlari bo'yicha **qiyosiy tahlili** berildi.
- Har bir yosh davrida asosiy **xavf omillari va klinik ko'rinishlari** tizimli ravishda umumlashtirildi.
- O'zbekiston sharoitida kuzatilayotgan demografik va ijtimoiy omillar patalogik yedirilish jarayoniga ta'siri nuqtayi nazardan yoritildi.

• Профилaktik choralarni yosh davrlariga mos holda ishlab chiqish uchun **amaliy tavsiyalar** ishlab chiqildi.

Natijada ushbu tadqiqot patalogik yedirilishning yoshga bog‘liq xususiyatlarini chuqur o‘rganishda yangi ilmiy dalillar taqdim etadi hamda tibbiy amaliyotda sog‘lom qarish strategiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Patalogik yedirilish organizmda hujayra, to‘qima va organlarning me‘yoriy hayotiy faoliyati buzilishi natijasida yuzaga keladi. Ushbu jarayonning yoshga bog‘liq xususiyatlari shundan iboratki, har bir yosh davrida patalogik o‘zgarishlarning kelib chiqish sabablari, klinik belgilari va oqibatlari turlicha bo‘ladi. Quyida bu jarayon yosh davrlari bo‘yicha tahlil qilinadi:

1. Bolalik davrida patalogik yedirilish

Bolalik davrida to‘qimalar tez tiklanish va yangilanish xususiyatiga ega. Shu bois patalogik yedirilish kam kuzatiladi. Ammo ayrim hollarda:

- tug‘ma genetik kasalliklar,
- irsiy metabolik buzilishlar,
- rivojlanishdagi anatomik nuqsonlar natijasida erta degenerativ o‘zgarishlar sodir bo‘lishi mumkin.

Misol uchun, tug‘ma ferment yetishmovchiligi yoki osteoxondropatiyalar bolalarda suyak va mushak to‘qimalarining muddatidan oldin yemirilishiga olib keladi.

2. O‘smirlik davrida patalogik yedirilish

O‘smirlik davrida gormonal o‘zgarishlar tufayli hujayralar almashinuvi jarayonida muvozanat buzilishi mumkin. Bu davrda quyidagi omillar patalogik yedirilishga sabab bo‘ladi:

- noto‘g‘ri ovqatlanish va vitamin-mineral tanqisligi,
- stress va psixoemotsional zo‘riqish,
- zararli odatlar (chekish, alkogol, energiya ichimliklari),
- sport yoki mehnat faoliyatidagi ortiqcha zo‘riqish.

Natijada mushak-skelet tizimida degenerativ jarayonlar, terida erta qarish belgilarining paydo bo‘lishi va immunitetning susayishi kuzatiladi.

3. O'rta yoshda patalogik yedirilish

O'rta yosh davrida patalogik yedirilishning kuchayishiga ko'proq tashqi va ichki omillar sabab bo'ladi:

- surunkali kasalliklar (gipertoniya, diabet, ateroskleroz),
- noto'g'ri turmush tarzi va ovqatlanish,
- jismoniy faollikning kamayishi,
- ekologik omillar.

Bu davrda degenerativ o'zgarishlar yurak-qon tomir tizimi, asab tizimi, jigar va buyrak faoliyatida ko'proq namoyon bo'ladi. Ayniqsa, metabolik sindrom va semirish jarayoni patalogik yedirilishni tezlashtiradi.

4. Qarilik davrida patalogik yedirilish

Qarilik davri organizmning tabiiy qarishi jarayoni bilan bevosita bog'liq. Bu davrda:

- hujayralarning regenerativ imkoniyati keskin kamayadi,
- immun tizim zaiflashadi,
- suyak va mushaklar atrofiyasi kuchayadi,
- aqliy va jismoniy faoliyatda susayish kuzatiladi.

Patalogik yedirilishning oqibatida qarilik davrida suyak mo'rtligi, bo'g'imlarning degenerativ kasalliklari, kognitiv buzilishlar va yurak-qon tomir kasalliklari keskin ko'payadi.

Umumiy tahlil

Yoshga qarab patalogik yedirilishning asosiy farqi shundaki, bolalik va o'smirlik davrida u ko'proq irsiy va tashqi omillarga bog'liq bo'lsa, o'rta va qarilik davrida surunkali kasalliklar va tabiiy qarish jarayoni bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Shuning uchun ham patalogik yedirilishning oldini olishda profilaktika tadbirlarini yosh davrlariga moslashtirish katta ahamiyat kasb etadi.

Muhokama: Yuqorida tahlil qilingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, **patalogik yedirilish** jarayoni yosh davrlariga qarab turlicha ko'rinishlarga ega va uni keltirib chiqaruvchi omillar ham har xil bo'ladi. Bolalik davrida patalogik yedirilish asosan

irsiy va tug'ma omillar bilan bog'liq bo'lsa, o'smirlik davrida tashqi muhit, turmush tarzi va gormonal o'zgarishlar yetakchi rol o'ynaydi. O'rta yoshda esa surunkali kasalliklar, metabolik sindrom va noto'g'ri turmush tarzining oqibatlari yaqqol ko'rinadi. Qarilik davrida esa fiziologik qarish jarayoni bilan bog'liq degenerativ o'zgarishlar ustunlik qiladi.

Muhokama jarayonida bir necha muhim jihatlar ajratib ko'rsatish mumkin:

1. **Yoshga qarab differensial yondashuv zarur** – har bir yosh davrida patalogik yedirilishning klinik belgilarini o'z vaqtida aniqlash va unga mos profilaktik chora-tadbirlarni qo'llash lozim.
2. **Turmush tarzi omillari muhim rol o'ynaydi** – noto'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollik yetishmasligi, zararli odatlar va stress yedirilish jarayonini har qanday yoshda tezlashtiradi.
3. **Surunkali kasalliklarning boshqaruvi** – o'rta va qarilik yoshida qandli diabet, gipertoniya, yurak-qon tomir va suyak tizimi kasalliklarini nazorat qilish patalogik yedirilish jarayonini sekinlashtirishda asosiy omillardan biridir.
4. **Profilaktika choralari yoshdan boshlanishi kerak** – bolalik va o'smirlik davridan boshlab sog'lom turmush tarzini shakllantirish orqali qarilik davrida degenerativ kasalliklarning oldini olish mumkin.

Shunday qilib, patalogik yedirilishning yoshga bog'liq xususiyatlarini chuqur o'rganish nafaqat klinik amaliyot, balki profilaktika va sog'lom qarish strategiyalarini ishlab chiqishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar:

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, **patalogik yedirilish** jarayoni yosh davrlariga qarab turlicha ko'rinishlarda namoyon bo'ladi.

- Bolalik davrida u asosan tug'ma yoki irsiy omillar bilan bog'liq bo'lsa,
- O'smirlik davrida tashqi muhit va gormonal o'zgarishlar yetakchi rol o'ynaydi.
- O'rta yoshda surunkali kasalliklar, metabolik sindrom va turmush tarzining salbiy ta'siri kuchli seziladi.

• Qarilik davrida esa fiziologik qarish patalogik yedirilishning tezlashishiga sabab bo'ladi.

Demak, patalogik yedirilishning yoshga bog'liq xususiyatlarini o'rganish orqali uning oldini olish, kasalliklarni erta tashxislash va davolash choralari samarali tashkil etilishi mumkin.

Takliflar:

1. Bolalik va o'smirlik davridan boshlab sog'lom ovqatlanish, jismoniy faollik va zararli odatlardan voz kechish targ'ib qilinishi lozim.
2. O'rta yoshdagi aholida muntazam tibbiy ko'riklarni yo'lga qo'yish, surunkali kasalliklarni nazorat qilish va profilaktika choralarini kuchaytirish zarur.
3. Qarilik davrida sog'lom qarish dasturlarini ishlab chiqish, jumladan, fizioterapiya, reabilitatsiya va psixologik qo'llab-quvvatlash tadbirlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.
4. Patalogik yedirilishning yoshga xos mexanizmlarini chuqur o'rganish uchun ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish tavsiya etiladi.
5. Aholi orasida sog'lom turmush tarzi bo'yicha keng ko'lamli targ'ibot ishlari olib borilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаев А. *Patologik anatomiya*. – Toshkent: Tibbiyot, 2019. – **245 b.**
2. Karimov Sh. *Yosh fiziologiyasi va gigiyena*. – Toshkent: Fan, 2020. – **312 b.**
3. Yo'ldoshev N., Qodirov A. *Ichki kasalliklar propedevtikasi*. – Toshkent: Ibn Sino, 2018. – **280 b.**
4. Axmedova M. *Gerontologiya asoslari*. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. – **198 b.**
5. Cotran R.S., Kumar V., Robbins S.L. *Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease*. – Philadelphia: Elsevier, 2021. – **p. 456–478.**
6. Guyton A.C., Hall J.E. *Textbook of Medical Physiology*. – Philadelphia: Elsevier, 2020. – **p. 890–915.**

7. WHO. *Ageing and Health*. – Geneva: World Health Organization, 2022. – p. 25–37.
8. Harman D. *The Free Radical Theory of Aging*. – New York: Oxford University Press, 2019. – p. 101–124.
9. Kirkwood T.B.L. *Biological Aging: Mechanisms and Perspectives*. – Nature Reviews Genetics, 2020. – p. 133–146.